

фесією, а найбільш емоційно стійкими – ті, хто подорожують раз на рік. Найменше контролюють себе в експресії групи, для яких туристична діяльність за метою напряду пов'язана із самореалізацією.

Висновки. Проведене емпіричне дослідження показало, щонайвищий рівень самореалізації притаманний особистостям, для яких подорожі є частиною роботи (професійної діяльності), а також тим, для яких подорожі є невід'ємною частиною життя. Виявилось також, що найбільш високі та адекватні показники самооцінки властиві людям, які частіше та довше подорожують. Високі показники загального емоційного інтелекту характеризують тих, чия професія пов'язана із туризмом. Ригідність найбільше притаманна подорожуючим початківцям. Найменш виразно ригідність проявляється у тих, хто вважає туризм невід'ємною частиною свого життя. Також виявилось, що особистості, які подорожують завдяки професії, є більш ригідними. Отримані результати стосовно локусу контролю засвідчили: чим частіше людина подорожує, тим сильніше локус контролю зміщується із екстернального до інтернального.

За результатами емпіричного дослідження представлено аналіз особливостей суб'єктивних детермінант самореалізації особистості в туристичній діяльності залежно від умов її здійснення.

Таким чином, суб'єктивні чинники самореалізації особистості, яка подорожує, мають різну виразність залежно

від особливостей здійснення туристичної діяльності, а саме – туризм як професія, часові рамки включення в туризм та подорожі, туризм як невід'ємна частина життя.

Проведений первинний аналіз, що виявив певні тенденції та закономірності суб'єктивних детермінант самореалізації особистості в туристичній діяльності, є основою для подальшого співставлення суб'єктивних та об'єктивних чинників самореалізації особистості, яка подорожує, виявлення їх співвідношення, їх зв'язку із проявами самореалізації особистості, та побудови типології детермінації самореалізації особистості в подорожі, і загалом у дозвільневій діяльності.

Список використаних джерел

1. Ключко В.Е. Самоорганизация в психологических системах: проблемы становления ментального пространства личности (введение в трансспективный анализ) / В.Е. Ключко // Томск : ТГУ, 2005. – 174 с.
2. Коростылева Л.А. Самореализация в некоторых основных сферах жизнедеятельности и методы исследования / Л.А. Коростылева // Психологические проблемы самореализации личности. – Вып. 2 / Под ред. А.А. Реана, Л.А. Коростылевой. – СПб. : СПбГУ, 1998. – С. 19–33.
3. Кудинов С.И. Функционально-стилевой подход в исследовании самореализации личности / С.И. Кудинов // Наука. Образование. Практика. Сборник материалов региональной межвузовской научно-практической конференции. – Уфа : Восточный университет, 2007. – С. 37–41.
4. Черданцева А.В. Психология путешественника. Изучение личностных характеристик / А.В. Черданцева // Вестник Томского государственного университета. – 2010. – № 333 (апрель). – С. 149–152.

Надійшла до редколегії 01.03.16

Таисия Кириленко, канд. пси хол. наук, доц.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев
София Павельчук, асп.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев

ОСОБЕННОСТИ СУБЪЕКТИВНЫХ ФАКТОРОВ САМОРЕАЛИЗАЦИИ ЛИЧНОСТИ В ЗАВИСИМОСТИ ОТ СПЕЦИФИКИ ТУРИСТИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

В статье обозначены результаты эмпирического исследования самореализации личности и ее детерминант. Описанные особенности самореализации личности в зависимости от специфики туристической деятельности и степени вовлеченности в такую деятельность. Представленный анализ детерминант самореализации личности: эмоционального интеллекта, ригидности, самооценки, локуса контроля и пяти факторов личности.

Ключевые слова: самореализация личности, психологические детерминанты, туристическая деятельность.

Taissa Kyrylenko, Ph.D. in Psychology, Assoc. Prof.

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

Sophiya Pavelchuk, post-graduate

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

FEATURES OF SUBJECTIVE FACTORS OF SELF-REALIZATION, DEPENDING ON THE SPECIFICS OF TOURISM ACTIVITIES

The purpose of the article is to give the reader some information on the results of empirical research of self-identity and its determinants. The article describes the features of self-identity, depending on the specifics of tourism activities and level of involvement in such activities. The article analyzes the determinants of self-identity in tourist activities: emotional intelligence, rigidity, self-esteem, locus of control and five factors of personality.

Keywords: personal self-actualization, psychological determinants, tourist activity.

УДК 159.9.072.316.6

Алла Коваленко, д-р психол. наук, проф.

Євгенія Балака, студ.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ЖИТТЄВІ ЦІННОСТІ ПОДРУЖЖЯ ЯК ЧИННИК ЗАДОВОЛЕНОСТІ ШЛЮБОМ

Проаналізовано рівень задоволеності шлюбом у подружніх парах. Виявлено відмінності у життєвих цінностях чоловіків і жінок. Підтверджено гіпотезу про зв'язок між задоволеністю шлюбом та життєвими цінностями шлюбних партнерів.

Ключові слова: задоволеність шлюбом, життєві цінності, матеріальні цінності, духовні цінності, шкала сімейного оточення.

Актуальність дослідження. Підвищений інтерес до сім'ї та шлюбу обумовлений низкою причин. Третина всіх шлюбів виявляється нежиттєздатною. Питання про зміцнення шлюбу та поліпшення шлюбної структури населення набуває найважливішого державного значення у зв'язку з погіршенням демографічної картини, поширенням різних форм неформального шлюбу. Вирішення таких проблем неможливе без вивчення механізмів внутрішньосімейних стосунків.

Основною складовою соціально-психологічного клімату сім'ї є задоволеність подружжя взаємовідносинами і шлюбом загалом. Задоволеність шлюбом або розглядається як відповідність між існуючим і бажаним, або ототожнюється з суб'єктивно пережитим відчуттям задоволення–невдоволення при оцінці подружжям усіх аспектів шлюбу.

Стан розробки проблеми. Варто зазначити, що проблеми сімейних стосунків та кохання завжди були

об'єктом наукового інтересу не лише психології, але й філософії, соціології, антропології, культурології та інших гуманітарних наук. Тому не дивно, що дана проблема розроблена переважно в теоретико-методологічному аспекті. Хвиля активності у вивченні сім'ї та шлюбу припадає на період до середини 1990-х років. Характерний інтерес до проблеми подібності-відмінності подружніх партнерів у плані особистісних характеристик, а також рольових і ціннісних орієнтацій (А.Н. Волкова, А.К. Дмитренко, Т.В. Галкіна, Д.В. Ольшанський, А.П. Ощепкова, Б.М. Петухов, К. Вітек, Д. Майерс та ін.), тобто вивчалися чинники подружньої сумісності та їх вплив на стабільність шлюбу. Великий блок праць присвячений проблемі орієнтацій подружжя в сфері сімейних ролей (М.М. Обозов, Н.Ф. Федотова, В.В. Матина, Є.В. Антонюк та ін.). На необхідність врахування в дослідженні змін, що відбуваються в сім'ї на різних стадіях її життя, вказують Ю.Є. Альошина, О.М. Волков, Т.М. Мішина, Т.А. Гурко та ін. Серед чинників, що детермінують рівень задоволеності шлюбом, виокремлюють соціально-демографічні та економічні характеристики сім'ї, особливості зовнішньосімейної сфери життєдіяльності подружжя, установок і поведінки подружжя в основних сферах сімейного життя, подружніх стосунків. Задоволеність шлюбом пов'язана із особистісними цінностями, які будучи продуктом життєдіяльності суспільства і соціальних груп, займають особливе місце в структурі особистості кожного конкретного суб'єкта. Вивчення сім'ї ускладнюється інтимністю багатьох подій, що відбуваються в ній, а також їх мінливістю, відсутністю чітких контурів.

Також очевидно, що більшість авторів, крім значущості інших чинників, має на увазі або відкрито визнає значну роль особистісних, соціально обумовлених характеристик подружжя в оцінці якості їхнього шлюбу і загального здоров'я сім'ї. Тому дослідження останніх років продовжують розкривати особливості ціннісних орієнтацій і уявлень про сім'ю і шлюб у людей як створили свою сім'ю, так і підготовлювані до цього (В.С. Торохтій, Е.Г. Ейдемільер, В. Юстицкіс, В.Н. Дружинін, Н.Л. Москвичова, Р.Г. Гурова та ін.).

Дослідження показують, що для гармонійного функціонування сім'ї недостатньо матеріального благополуччя і відповідного рівня освіти. В якості одного з найважливіших чинників стійкості подружніх відносин виступає близькість життєвих цінностей подружжя.

Мета: проаналізувати вплив чинника життєвих цінностей подружжя на міру задоволеності шлюбом.

Виклад основного матеріалу

Під задоволеністю шлюбом варто розуміти внутрішню суб'єктивну оцінку, ставлення подружжя до власного шлюбу. Задоволеність шлюбом відіграє велику роль у підтримці стабільності сім'ї, сприятливого емоційного фону всередині сім'ї, впливає на побудову дитячо-батьківських відносин.

Серед факторів, що детермінують рівень задоволеності шлюбом, виділяють соціально-демографічні та економічні характеристики сім'ї, характеристики зовнішньосімейної сфери життєдіяльності подружжя, установок і поведінки подружжя в основних сферах сімейної життєдіяльності, характеристики подружніх відносин. Задоволеність шлюбом пов'язана із особистісними цінностями, які будучи продуктом життєдіяльності суспільства і соціальних груп, займають особливе місце в структурі особистості кожного конкретного суб'єкта.

Для досягнення мети дослідження нами проводилося емпіричне дослідження.

Методи дослідження. У дослідженні використовувалися:

- 1) опитувальник задоволеності шлюбом Ю.Є. Альошиної, Л.Я. Гозмана, Е.М. Дубовського;
- 2) шкала сімейного оточення (ШСО). Методика Famil Environmental Skale (FES) Р.Х. Мус, адаптація С.Ю. Купріянова;
- 3) шкали любові і симпатії Л.Я. Гозман, Ю.Є. Альошина;
- 4) для дослідження життєвих цінностей була використана методика Морфологічний тест життєвих цінностей МТЖЦ В.Ф. Сопів, Л.В. Карпушина.

Вибірку склали 30 подружніх пар, стаж шлюбу яких варіює від двох до 39 років.

За результатами тесту задоволеності шлюбом отримано такі дані (табл. 1).

Таблиця 1

Рівні задоволеності шлюбом у чоловіків та жінок (%)		
Рівень задоволеності	Чоловіки	Жінки
Абсолютно незадоволені	-	7
Незадоволені	3	-
Скоріше незадоволені	3	3
Перехідні	10	-
Скоріше задоволені	3	7
Задоволені	30	47
Абсолютно задоволені	50	37

Загалом у вибірці виявляються сім ступенів задоволеності шлюбом від абсолютно незадоволених до абсолютно задоволених. У відсотковому відношенні частка задоволених шлюбом набагато більша, але існує група ризику від абсолютно незадоволених до перехідних, які потребують проходження сімейної терапії та

робота над сімейними стосунками. Найвищі показники в респондентів з тривалим та нетривалим періодом перебування у шлюбі, найнижчі у подружніх пар, які разом протягом 7–12 років.

Далі розглянемо результати, отримані за шкалами методики сімейного оточення (табл. 2).

Таблиця 2

Показники	Чоловіча вибірка			Жіноча вибірка		
	Низький	Середній	Високий	Низький	Середній	Високий
Згуртованість	12	44	46	4	68	28
Експресивність	28	52	20	12	68	20
Конфлікти	44	52	4	28	64	8
Незалежність	36	44	20	16	72	8
Орієнтація на досягнення	12	68	16	8	76	16
Інтелектуально-культурна орієнтація	44	44	12	28	68	4
Орієнтація на активний відпочинок	66	28	8	48	24	28
Морально-етичні аспекти	12	52	36	12	76	12
Організація	16	24	60	12	68	20
Контроль	8	72	20	24	68	8

Дані табл. 2 свідчать про існування відмінностей між показниками жіночої та чоловічої вибірки за шкалами інтелектуально-культурної орієнтації, організації та незалежності.

Шкала "незалежність" показує, якою мірою члени сім'ї заохочуються до самоствердження, незалежності, самостійності в обмірковуванні проблем і прийнятті рішень. Отримані результати свідчать про те, що жінки вважають членів власної родини більш незалежними, ніж чоловіки. Відсоток чоловіків, які вважають членів родини несамостійними на 20 % вищий, ніж жінок; більшість жінок віднесли членів своєї родини до середнього рівня самостійності.

Шкала "інтелектуально-культурна орієнтація" вказує на ступінь активності членів сім'ї в соціальній, інтелектуальній, культурній та політичній сферах діяльності. Виявлено, що чоловіки оцінюють свою родину як менш інтелектуально активну, ніж жінки, які відносять членів родини до середньоактивних.

Шкала "організація" показує, наскільки для сім'ї важливий порядок і організованість (структурування сімейної діяльності, фінансове планування, ясність та визначе-

ність сімейних правил і обов'язків). 60 % чоловічої вибірки вважають власну сім'ю організованою, на відміну від жінок, з яких лише 20 % яких віднесли свою родину до структурованої. Це можна пов'язати з непропорційним розподілом обов'язків в родині, вагому частку яких виконує жінка. Тому чоловіки уявляють родину як чіткий механізм, на відміну від жінок, які реально займаються плануванням та організацією у більшості сімей в Україні.

Щодо інших шкал, то ситуація подібна: чоловіки схильні до високих або низьких оцінок своєї родини, жінки ж, навпаки, віддають перевагу середнім оцінкам.

Найнижчі показники виявлено за шкалами "орієнтація на активний відпочинок" та "конфлікти". Досліджувані оцінили свої родини як неконфліктні, не схильні до фізичного вирішення проблем, з низьким рівнем агресії. Негативним фактом є те, що результати за шкалою активного відпочинку також низькі, що свідчить про незацікавленість українських сімей в заняттях спортом та туризмі.

Результати кореляційного аналізу показників задоволеності шлюбом та шкалами сімейного оточення представлені в табл. 3.

Таблиця 3

Значення коефіцієнтів кореляції між показниками задоволеності шлюбом та шкалою сімейного оточення

Шкала сімейного оточення	Задоволеність шлюбом
Згуртованість	0,651**
Експресивність	0,128
Конфлікти	0,511**
Незалежність	0,139
Орієнтація на досягнення	-0,053
Інтелектуально-культурна орієнтація	-0,680**
Орієнтація на активний відпочинок	-0,103
Морально-етичні аспекти	0,298*
Організація	0,064
Контроль	0,131

Закономірно, що задоволеність шлюбом позитивно пов'язана зі згуртованістю, морально-етичними аспектами, але викликає здивування зв'язок з конфліктами. Останнє можна пояснити тим, що задоволеність шлюбом передбачає відкрите вираження емоцій, у тому числі й негативних. Негативний зв'язок між задоволеністю шлюбом та інтелектуально-культурною орієнтацією підтверджує типовість пасивного способу проведення сім'єю вільного часу.

Для детального дослідження життєвих цінностей та розуміння їх структури використовувався кластерний аналіз. Виокремлювалися два класи цінностей: перший містить шкали "саморозвиток", "духовне задоволення",

"досягнення", "збереження індивідуальності" і умовно названий "гуманістичні цінності"; другий – шкали "престиж", "соціальні контакти", "матеріальне положення" і умовно названий "матеріальні цінності". Шкала "креативність" не була віднесена до жодного з кластерів, оскільки досліджувані оцінили її важливість низьким або середнім рівнем. Лише 12 % жінок і 16 % чоловіків визначили її як важливу для себе. Це може бути пов'язано із специфікою вибірки, адже представники креативних професій не були достатньою мірою у ній представлені.

Розглянемо рівні вияву життєвих цінностей у жінок та чоловіків (табл. 4).

Таблиця 4

Показники рівнів життєвих цінностей в жінок та чоловіків (%)

Цінності	Чоловіки			Жінки		
	Низький	Середній	Високий	Низький	Середній	Високий
Саморозвиток	16	44	40	4	60	36
Духовне задоволення	16	60	24	-	80	20
Креативність	12	68	16	12	76	12
Соціальні контакти	28	20	52	8	68	24
Престиж	12	52	36	8	68	24
Досягнення	16	48	36	8	64	28
Матеріальне положення	12	44	44	4	76	20
Збереження індивідуальності	12	68	20	8	40	52

Дані табл. 4 вказують на те, що для чоловіків найважливішими є такі цінності як "соціальні контакти", "матеріальне положення" та "саморозвиток". Результати можна пояснити традиційною функцією чоловіків – забезпечення родини ресурсами. Для цього необхідне професійне зростання, налагодження соціальних контактів і як результат – забезпечення родини матеріальними цінностями.

Жінки, на відміну від чоловіків, показують усереднені результати і найважливішими для них є "збереження індивідуальності" та "саморозвиток". Шкала "збереження індивідуальності" показує міру переважання власних думок, поглядів, переконань над загальноприйнятими, захист власної неповторності та незалежності. Такі високі результати можна пов'язати із активною реалізацією жінкою себе в останні десятиліття та тим, що вона

змушена активно відстоювати свої права у світі чоловіків. Це також підтверджують високі бали за шкалою "саморозвиток", що свідчить про активне бажання змінюватися та вдосконалювати себе.

Наступним кроком була перевірка зв'язку між життєвими цінностями та задоволеністю шлюбом. При цьому використовувались кореляційний та регресійний аналізи.

Результатами регресійного аналізу після виключення шкали креативності стало те, що життєві цінності пояснюють 63 % дисперсії фактору задоволеності шлюбом. Це свідчить про значущість життєвих цінностей в структурі особистості для побудови її сімейних стосунків. Нижче представлені значення коефіцієнтів кореляції між цінностями та задоволеністю шлюбом (табл. 5).

Таблиця 5

Значення коефіцієнтів кореляції між показниками задоволеності шлюбом та результатами тесту життєвих цінностей

Життєві цінності	Задоволеність шлюбом
Саморозвиток	0,297
Духовне задоволення	0,485*
Креативність	0,018
Соціальні контакти	0,245
Престиж	0,350
Досягнення	0,435*
Матеріальне положення	0,567*
Збереження індивідуальності	-0,348

Отримані результати свідчать про наявність зв'язку між задоволеністю шлюбом та такими шкалами, як "духовне задоволення", "досягнення" та "матеріальне положення", останні дві цінності родини були віднесені до групи матеріальні, перша до духовних.

Шкала "досягнення" вказує на важливість для людини діяльності, пов'язаної з постановкою і розв'язанням певних життєвих завдань. Цей зв'язок легко пояснити з точки зору поширення цінності досягнення мети і на сімейну сферу, а саме постановка і розв'язання сімейних завдань, а також нормальне функціонування інших сфер діяльності членів подружжя, які позитивно впливають і на сферу сімейного життя.

Шкала "матеріальне положення" показує звернення до чинників матеріального благополуччя як головного сенсу існування. В даний час легко прогнозованим є наявність цієї цінності в числі базових та її вплив на сімейну сферу. Матеріальне благополуччя впливає на задоволення як базових, так і вищих потреб. Відсутність достатнього матеріального забезпечення впливати на всі сфери існування людини.

Шкала "духовне задоволення" свідчить про значущість духовних потреб порівняно з матеріальними. Наявність зв'язку між задоволеністю шлюбом і духовними цінностями у поєднанні з матеріальним положенням здається дещо суперечливим. Разом з тим, ситуація, що склалася нині в Україні, вивела на перший план цінності матеріального порядку, значущість яких особливо виявляється в кризові періоди розвитку суспільства.

Висновки. У ході дослідження виявлено відмінності у життєвих цінностях чоловіків та жінок, а саме для чоловіків вищими в ієрархії є цінності матеріального благополуччя, досягнення мети та саморозвитку. Жінки прагнуть до саморозвитку, а також до відстоювання власної індивідуальності. До загальних тенденцій можна віднести оцінку жінками майже всіх цінностей на середньому рівні, на відміну від чоловіків, оцінки яких характеризуються поляризованістю.

Щодо загальної задоволеності шлюбом, то більша частина респондентів виявили задоволеність шлюбом та віднесли його до успішних. Підтверджено гіпотезу про зв'язок між задоволеністю шлюбом та життєвими цінностями шлюбних партнерів.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з вивченням інших соціально-психологічних чинників задоволеності шлюбом у подружніх парах з різним стажем сімейного життя.

Список використаних джерел

1. Алешина Ю.Е. Удовлетворенность браком и межличностное восприятие в супружеских парах с различным стажем семейной жизни: Дисс... канд. психол. наук / Ю.Е. Алешина. – М., 1995. – 250 с.
2. Алешина Ю.Е. Социально-психологические методы исследования супружеских отношений: Спецпрактикум по социальной психологии / Ю.Е. Алешина, Л.Я. Гозман, Е.М. Дубовская. – М.: Изд-во МГУ, 1987. – 120 с.
3. Обозов Н.Н. Диагностика супружеских затруднений / Н.Н. Обозов, А.Н. Обозова // Психологический журнал. – Т. 3. – 1982. – № 2. – С. 147–151.
4. Эйдемиллер Э.Г. Психология и психотерапия семьи / Э.Г. Эйдемиллер, В. Юстицкис. – СПб.: Питер, 1999. – 656 с.

Надійшла до редколегії 15.02.16

Алла Коваленко, д-р психол. наук, проф.

Євгенія Балака, студ.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ЖИЗНЕННЫЕ ЦЕННОСТИ СУПРУГОВ КАК ФАКТОР УДОВЛЕТВОРЕННОСТИ БРАКОМ

Проанализированы уровни удовлетворенности браком в семейных парах. Выявлены отличия в жизненных ценностях мужчин и женщин. Подтверждена гипотеза о связи между удовлетворенностью браком и жизненными ценностями брачных партнеров.

Ключевые слова: удовлетворенность браком, жизненные ценности, материальные ценности, духовные ценности, шкала семейного окружения.

Alla Kovalenko, Dr. of Sc., Prof.

Eugenia Balyka, student

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

BEHAVIOUR SPOUSES AS MARRIAGE SATISFACTION FACTOR

Levels of marriage satisfaction in family pairs are analyzed. Differences in life values of men and women are recognized. The hypothesis about the connection of marriage satisfaction and life values marriage partners have is confirmed.

Keywords: marriage satisfaction, life values, material values, spiritual values, family environment scale.